

Touching the Past: Studies in the historical sociolinguistics of ego-documents. [Paliesti praeitį. Egodokumentų tyrimai istorinėje sociolingvistikoje]. Editors: Marijke J. van der Wal, Gijsbert Rutten, John Benjamins Publishing, 2013, 279 p., ISBN 9789027200808

VERONIKA GIRININKAITĖ

Aptariamoje knygoje *Touching the Past: Studies in the historical sociolinguistics of ego-documents*, kuri buvo išleista Olandijoje 2013 m., daugelis tyrėjų taip pat naudojami laiškų duomenų bazėmis. Ši knyga – pirmasis serijos *Advances in Historical Sociolinguistics* (ISSN 2214-1057), skirtos naujausiems istorinės sociolingvistikos pasiekimams pristatyti, leidinys. Pasirodė jau penki serijos leidiniai, dauguma jų skirti germanų kalboms XVII–XIX amžiais¹. Kaip ir kiti akademinės leidyklos *John Benjamins* leidiniai, ši serija yra apmąstyta ir aukšto mokslinio lygio. Leidinys dar nepasiekė Lietuvos bibliotekų. Recenzentės užsakymu per tarpbibliotekinių abonementą knygą atsiuntė Oslo universiteto biblioteka. Prieš pereinant prie recenzijos, derėtų trumpai apibūdinti pačią istorinę sociolingvistiką.

Olandija yra viena iš filologinių egodokumentų istorinių ir filologinių studijų pradininkių. Būtent olandų istorikas Jacquesas Presseris XX a. viduryje pasiūlė naują *egodokumentas*.² Ši sąvoka turėjo apimti tiek tiriamų rankraščių kiekybę ir kokybę, tiek ir šaltinių vertinimo pokyčius. Tada šis terminas kai kur priimtas skeptiškai, kai kur santūriai, o kai kuriose Europos valstybėse jam rasta tų kalbų atitikmenų³. Šis neologizmas žymi objektą ir metodą, kuris šiandien traukia daugelį istorikų ir kultūrologų. Lietuvoje

- 1 Prieiga per internetą [žiūrėta 2016 gegužės 4 d.] <<https://benjamins.com/#catalog/books/ahs/main>>.
- 2 Jacquesas Presseris pavartojo terminą rašydamas knygą *De Ondergang* (1965, angl. vertimas *Ashes in the Wind: the destruction of Dutch Jewry*), prie kurios dirbo daugiau nei 15 metų. Knyga kurta remiantis gausiais liudininkų pasakojimais.
- 3 *Les écrits du for privé* (prancūzų k.), *Selbstzeugnisse* (vokiečių k.), *samo świadectwa* (lenkų k.) ir t. t.

terminas *egodokumentas*, pirmąkart pavartotas maždaug prieš penkerius metus⁴, jau įsitvirtino. Apie tai byloja gausūs moksliniai pastarųjų metų privačiosios raštijos tyrimai ir jų spaudiniai bei duomenų bazių apie privačiąją raštiją sukūrimas. Tyrėjų įdirbis lituanistinės egodokumentikos baruose skatina domėtis šio mokslo pasiekimais ir kitose valstybėse.

Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto istorikai Waldemaras Chorążyczewskis ir Agnieszka Rosa susidomėjimą egodokumentų tyrimais pavadino *Koperniko perversmu* šaltiniotyroje. Tyrėjui svarbesnė tampa ne objektyvios tiesos paieška, o suvokimas, kokiomis tiesomis rėmėsi praeities žmonės: „Egodokumentai – tai subjektyvaus požiūrio į pasaulį įvertinimas suvokiant, kad per juos žmogus kalba apie save ir išreiškia save“⁵. Panašiai vertintinas ir sociolingvistikos santykis su tradicine kalbotyra. Sociolingvistikos objektas – ne kalbos normos, ne taisyklių sąvadas, o gyvas nuolatinis individo, socio, tautos ryšys su kalba. Synchroninė sociolingvistika „beveik be išimčių yra paremta šnekamosios kalbos faktais, nes siekiama tirti tik tą kalbos atmainą (*vernacular speech*), kuri atspindi tikrą, realią, įprastą (angl. *casual*) kalbos vartoseną“⁶. O istorinė sociolingvistika – tai sociolingvistikos metodų taikymas tiriant įvairaus laikotarpio raštijos palikimą. Praėjusių amžių šnekamosios kalbos jau nebeišgirsime, tačiau istorinės sociolingvistikos tyrėjai kruopščiai tiria arčiausia esančius rašytinius šaltinius – privačiąją raštiją, t. y. egodokumentus. Atsisakyti formalaus šnekamosios ir rašytinės kalbos skirstymo (fonetinio arba grafinio jos įforminimo) padėjo vokiečių lingvistų Peterio Kocho ir Wulfo Oesterreicherio įžvalgos. Jau 1985 m. jie pasiūlė remtis

4 Projektas *Lietuvos egodokumentinis paveldas*, arba *Legodoc*, vykdytas 2010–2013 m. Tada surengta konferencija, sukurta duomenų bazė, atlikta tyrimų, pradėtas sudaryti Lietuvos egodokumentų inventorių. Prieiga per internetą [žiūrėta 2016 gegužės 3 d.] <<http://legodoc.lt/>>. Tada pradėta kurti ir *Asmeninės lietuvių rašomosios kalbos duomenų bazė*, arba *AKdb*. Prieiga internete [žiūrėta 2016 gegužės 5 d.] <www.musulaiskai.lt>.

5 Chorążyczewski W., Rosa A. Metodologiniai lietuviškų egodokumentų paieškos aspektai lenkišku požiūriu. In *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiais*. Sud. A. Pacevičius. Vilnius, 2013, p. 27–45.

6 Aurelija Tamošiūnaitė. Laiškų duomenų bazės, tekstynai ir duomenynai: užsienio perspektyva. In *Archivum Lithuanicum* 14, 2012, p. 395.

samprata „Sprache der Nähe“ / „Sprache der Distanz“⁷ (*artimumo kalba / tolimumo kalba*) ir paskatino orientuotis ne į pranešimo formą, bet į turinį ir funkciją. Tarkime, *parašytas* draugui laiškas šnekamajai kalbai bus artimesnis negu *ištartas* oficialus raportas.

Nauja disciplina pagrįsta konceptualioje Suzanne Romaine monografijoje *Socio-historical Linguistics: Its Status and Methodology* (1982). Pirmoji šiai tyrimų sričiai skirta tarptautinė konferencija įvyko 1983 m. Poznanėje. Per ją pranešimo bendraautorės Elisabeth Traugott ir S. Romaine pabrėžė, kad šioje tarpdisciplinėje srityje susiejama sociolingvistika, istorinė kalbotyra ir istorija, čia remiamasi ne tik filologinio tyrimo tradicijomis, bet pasitelkiami ir naujausi kiekybiniai tyrimo metodai, diskurso analizė, istorinės fonologijos, sintaksės, pragmatikos pasiekimai⁸. Istorinė sociolingvistika – maištinga, demokratinė kalbotyra, išryškinusi daugelio įsitvirtinusių stereotipų trapumą⁹. Istorinės sociolingvistikos tyrimų krypties „language history from below“ (kalbos istorija „iš apačios“) esmė taip pat yra itin atidus egodokumentų tyrimas, atskleidžiantis daug ryškesnį kalbos raidos vaizdą. Puikus pavyzdys yra austro Stepheno Elspasso monografija *Sprachgeschichte von unten*¹⁰. Joje, remiantis ne to meto gramatikose skelbtomis rekomendacijomis, bet kasdienės kalbos vartotojų, Amerikos vokiečių emigrantų į gimtinę siųstų laiškų kalba, atkurta XIX a. vokiečių kalbos istorija. Šis tyrimas, kaip ir daugelis kitų, būtų neįsivaizduojamas be naujausių technologijų. Laiškų duomenų bazės, jau sukurtos ir tebekuriamos įvairiose Europos valstybėse, ir (ypač) specializuotos kompiuterinės programos

7 Koch, Peter, Oesterreicher, Wulf. Sprache der Nähe – Sprache der Distanz: Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. In: *Romanistisches Jahrbuch* 36. 1985, <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/fileadmin/Redaktion/Institute/RomanischesSeminar/Romanistik_IV/frzmed_KoOe_Naehedistanz.pdf>.

8 ...bringing together sociolinguistics, historical linguistics and historians [...], and combin[ing] the rich philological tradition with recent work on quantitative methods, discourse analysis, literacy, as well as with historical phonology, syntax, and pragmatics. Knygoje Papers from the Workshop on Socio-historical Linguistics. Special issue of *Folia Linguistica Historica* 6(1): 5-180. Cituojama pagal *The Handbook of Historical Sociolinguistics*, red. Juan M. Hernández-Campoy ir J. Camilo Conde-Silvestre, 2014., p. xxvii.

9 Apie kai kuriuos kalbotyros mitus rašo James Milroy are Richard J. Watts jau minėtame straipsnyje rinkinyje *The Handbook of Historical Sociolinguistics*...

10 Stephan Elspass. *Sprachgeschichte von unten. Untersuchungen zum geschriebenen Alltagsdeutsch im 19. Jahrhundert*. Tübingen, 2005.

žymiai palengvino nelengvą tyrimus atliekančių kalbininkų kasdienybę.

Čia apžvelgiamą rinkinį sudaro straipsniai, parašyti 2011 m. HiSoN (*Historical Sociolinguistics Network*, istorinės sociolingvistikos tinklo) 2011 m. Leideno universitete organizuotoje tarptautinėje konferencijoje dalyvavusių keturiolikos pranešėjų¹¹. Straipsnių rinkinį sudarė ir redagavo šio universiteto sociolingvistai Marijkė J. Van der Wal ir Gijsbertas Ruttenas. Jie dalyvavo projekte, skirtame sensacingam laimikiui – daugiau nei 38 tūkstančiams laišku, kurie XVII–XVIII amžiais anglų buvo konfiskuoti iš užgrobtų olandų laivų, – tirti. Eilinių jūreivių ir jų draugų, mylimųjų, tėvų korespondencija niekam nežinoma daugiau nei du šimtmečius išguldė Didžiosios Britanijos archyvuose. Egodokumentų tyrėjams šis amžių atradimas buvo neįkainojamas lobis, kadangi žemesnio luomo asmenų raštų trapumas, netikrumas dėl jų išlikimo – opi problema. Šiai stebėtinai istorijai ir išsamiems laišku tyrimams kalbos aspektu skirta kita *John Benjamins* leidyklos knyga¹². Projektas *Letters as loot* sąlygojo šios epistolikos tekstyno, kuris, tikimasi, palengvins laišku kalbos tyrimus, atsiradimą.

Įvadiniame rinkinio straipsnyje *Ego-documents in a historical-sociolinguistic perspective* (p. 1–19) Marijkė J. Van der Wal ir Gijsbertas Ruttenas apibūdina istorinę sociolingvistiką bei pabrėžia egodokumentų filologinių studijų reikšmingumą, kiekvieno straipsnio autoriaus tyrimų savitumą. Minėti autoriai abiejų rašytame straipsnyje *Epistolary formulae and writing experience in Dutch letters from the seventeenth and eighteenth centuries* (p. 45–67) apžvelgia vykdant projektą *Letters as loot* tirtų, XVII–XVIII a. rašytų laišku autorių patirtį, laišku kalbos dvilypumą. Laiškuose jie išvelgė ne tik ypatingą polinkį į spontanišką šnekamąją kalbą, bet ir į kartojamas epistolines formules, rašymo šablonus, nusiziūrėtus iš laišku rašymo vadovėlių. Atliekant tyrimą įrodyta, kad rašymo įgūdžiai iš esmės priklausė nuo individų socialinės padėties, lyties, epochos. Ne tokie įgudę

11 Šią tarptautinę organizaciją kuruoja prof. Stephen Elspass; apie tai [žiūrėta 2016 gegužės 5 d.] <<http://hison.sbg.ac.at/>>.

12 Rutten, Gijsbert, van der Wal, Marijke J. *Letters as loot. A sociolinguistic approach to seventeenth and eighteenth century Dutch*. Amsterdam, Philadelphia, 2014. Apie šį projektą, olandų k. pavadintą *Brieven als Buit* internete [žiūrėta 2016 gegužės 3 d.] <<http://hum.leiden.edu/research/letters-as-loot/>>, tekstynas [žiūrėta 2016 gegužės 3 d.] <<http://brievensalbuit.inl.nl/zeebrievens/page/about>>.

laiškų rašytojai užduotis pasilengvindavo rinkdamiesi sukurtus epistolinius šablonus.

Kitos dvi minėto projekto bendradarbės Judith Nobels ir Tanja Simons straipsnyje *From ul to U.E.: A socio-historical study of Dutch forms of address in seventeenth century private letters* (p. 67–90) nagrinėjo etiketo formulių santrumpų raidą privačiuose tekstyno *Letters as loot* laiškuose. Nustatyta, kad XVII a. būdingą kreipinį *ul* (iš angl. *your love*) XVIII a. pakeitė formulė *U. E.* (angl. *your Honour*). Žemesnių luomų adresantai šiuo minėtu laikotarpiu vartojo ir ne tokius formalius variantus kaip *gij*, *jij*. Epistolinių XVIII a. konvencijų išmanymas moterų raštuose laiškuose rodo, kad jau tada moterys rašė tiek pat dažnai kaip ir vyrai.

Laiškai atlieka ne tik komunikatyvinę ar informacijos perdavimo, bet ir juos rašiusių asmenų reprezentavimo funkciją. XVII a. savęs reprezentavimo formas gvildenantis istorikas ir kultūrologas Peteris Burkė šią temą plėtojo straipsnyje *The rhetoric of autobiography in the seventeenth century* (p. 149–164). Įvairios egodokumentų atmainos, jo supratimu, nevienodai nutolusios nuo esminio centro – autobiografijos. Priminęs retorikos svarbą XVII a. švietimo procese, autorius kalba apie šablonus, kanonus ne tik laiškuose, bet ir autobiografijose. Vadovėlių, kuriuose būtų buvęs apibrėžtas biografijos žanras, nebuvo. Tačiau autoriai vis tiek rinkosi vieną iš pasakojimo formų: eiles arba prozą, viešą ir formalų kalbėjimą arba privatesnį ir intymesnį. Peteris Burkė Johno Bunyano autobiografijoje (1666 m.) atkreipė dėmesį į šnekamosios ir rašto kalbos dermę retorikoje.

Anglų kalbos vartosenos subtilybių tyrėja Ingrid Tiekken-Boon van Ostadė iš Leidenos straipsnyje *Flat adverbs and Jane Austen's letters* (p. 91–106) lygino vadinamųjų *flat adverbs* (prieveiksmių, neturinčių priesagos *-ly*) funkciją grožiniuose rašytojos Jane Austen (1775–1817) kūriniuose ir privačiuose seseriai adresuotuose laiškuose. Ji pastebėjo, kad rašytoja minėtus prieveiksmius (angl. *flat adverbs*) savo knygoje dažniausia vartojo perteikdama žemesnių luomų veikėjų kalbą, vis dėlto nevengė šių formų ir savo laiškuose. Tyrimas parodė, kad jų dažnumas nepriklausė nuo išorinių veiksmių ar autorės išsimokslinimo. Panašu, kad tokie prieveiksmiai laikytini šnekamajai kalbai intymumo teikiančia forma.

Škotijos St. Andrew universiteto lingvistas Anthonis Lodge`as¹³, senų jū laikų paryžiečių šnekamosios kalbos tyrėjas, Marie de Guise rinkinio straipsnyje *A lady-in-waiting's begging letter to her former employer* aptarė ištirtą XVI a. freilinos laišką buvusiai šeimininkei (p. 19–44). Paaiškėjo, kad šios autorės laišku kalboje yra to meto leidiniams nebūdingų formų. Tyrėjai anksčiau manė, kad tokie fonetiniai ir morfologiniai variantai buvo galimi tik daug žemesnio socialinio rango atstovų kalboje. A. Lodge`as kelia prielaidą, kad tokios paryžiečių šnekos ypatybės galėjo būti madingas akcentas ir neformaliame kilmingųjų bendravime.

Carita Klippi iš Tamperės universiteto straipsnyje *Letters from Gaston B.: A prisoner's voice during the Great War* (p. 107–128) atskleidė, kaip valstybės ideologija atsispindi privačioje kalboje. Piliečio Gastono B. laiškuose ji įžvelgė ryškų siekį, kad Pancūzija būtų vieninga ir turėtų norminę kalbą. Buvęs šachtininkas, vėliau kepėjas, į nelaisvę patekęs Pirmojo pasaulinio karo dalyvis 1914–1918 m. rašė motinai ir žmonai. Laiškuose atsispindi to meto mokyklinio lavinimo prioritetai. Gastonas B. gebėjo tinkamai parinkti šablonines laišku formules, tik neišskyrė teksto pastraipų. Spėjama, kad laiškuose jis sąmoningai nevartojo jam tikrai žinomų šachtininkų ar kareivių sociolektų elementų. Nepaisant akivaizdaus tikslo rašyti taisyklingai, fonetikos ir sintaksės lygmenyse pastebima tarmės pėdsakų.

Žymi Kanados prancūzų kalbos atmainų tyrėja France Martineau straipsnyje *Written documents: What they tell us about linguistic usage* (p. 129–148) pristatė dvi gretimų laikotarpių šaltinių analizes. Mikrolingvistiniai XVIII a. Kanados pirklio dienoraščio tyrimai leido pagrįsti prielaidas dėl žmonių kalbėjimo makrolingvistikos lygmeniu. Dienoraštyje atsispindinti vartosena atskleidžia to meto tarties ypatybes, be to, leidžia sužinoti, kad dienoraštininkas pramaišiu vartojo kelias kalbos atmainas. O Josepho Campau (1769–1863) šeimos susirašinėjimas atspindi XVIII ir XIX a. sandūros lūžį kanadiečių kartų bendravime: tėvai laiškus rašė ir atsakoma jiems buvo prancūziškai, bet jaunesni vaikai tarpusavyje jau susirašinėjo anglų kalba. Tai nestebina, kadangi šeimos jaunėlis Danielis emigravo į JAV, įsikūrė Mičigane ir vedė anglakalbę moterį.

13 Vienas iš šio autoriaus veikalų – *A Sociolinguistic History of Parisian French* (2004).

Straipsnyje *All the rest ye must lade yourself: Deontic modality in sixteenth-century English merchant letters* (p. 165–182) Helsinkio universiteto lingvistė Arja Nurmi išnagrinėjo galios ir socialinės distancijos atspindžius kalbos priemonėse. Tyrimo objektas buvo XVI a. vilnos pirklių susirašinėjimas, paskelbtas suomių tyrėjų parengtoje duomenų bazėje *Corpus of Early English Correspondence* (CEEC)¹⁴. Kalbos kategoriškumas ar santūrumas, kreipimosi modalumas (modalinių veiksmažodžių *must* arba *should* vartojimas) atitinka tyrėjos atkurtus tikruosius adresato ir adresanto statusų skirtumus.

Kita Helsinkio universiteto anglistė Anni Sairio, besidominti socialiniais ir kultūriniais kalbos variantais, straipsnyje *Cordials and sharp satyrs: Stance and self-fashioning in eighteenth-century letters* (p. 183–200) aptarė dviejų kilmingų XVIII a. damų susirašinėjamą. Portlando kunigaikštienė Margaret Cavendish Bentinck ir ponia Elizabeth Montagu, artimos draugės, socialiai nebuvo lygios, be to, viena iš jų buvo netekėjusi. A. Sairio atskleidė, kokiomis priemonėmis kiekviena iš rašiusiųjų kūrė savo įvaizdį visuomenėje (*self-fashioning*). Steveno Greenblatto pasiūlyta *self-fashioning* sąvoka¹⁵ (tam tikros epochos asmens tapatybės ir savivokos formavimas, veikiant socialinėms nuostatoms ir praktikoms) laikoma svarbia kalbant apie egodokumentus. Tyrimas parodė, kad aukštesnį statusą turinti draugė familiarumą reiškė tiesmukiškiau, o jos respondentė rinkosi subtilesnes bendravimo formas.

Poznanės Adomo Mickevičiaus universiteto tyrėja Matylda Włodarczyk straipsnyje *Self-reference and ego involvement in the 1820 Settler petition as a leaking genre* (p. 201–224) atkreipė dėmesį į sunkumus, kurių kyla senuosius raštus skirstant į privačiuosius ir viešuosius. M. Włodarczyk primena P. Kocho ir W. Oesterreicherio pasiūlytą *artimumo kalbos / tolimumo kalbos* sampratą ir ją patobulinusių Danielos Landert ir Andre-

14 CEEC ir dukterines duomenų bazes nuo 1993 m. rengia Helsinkio universiteto mokslininkai; vadovė Terttu Nevalainen. Projekto aprašymas internete [žiūrėta 2016 m. gegužės 5 d.] <<https://www.helsinki.fi/en/researchgroups/varieng/corpus-of-early-english-correspondence>>.

15 Stephen Greenblatt. *Renaissance self-fashioning*. Chicago, 1980.

aso Juckerio¹⁶ modelį. Remiantis šiuo modeliu, viešajam rašymui būdinga neribota auditorija, orientacija į daug recipientų, tolimumo kalba, o privačiam – auditorijos ribojimas, kreipimasis į individą, artimumo kalba. Derindama kiekybinę ir atvejo analizę M. Włodarczyk nagrinėjo, regis, griežtai apibrėžtą peticijų, oficialių prašymų formą. Aptariamai persikėlėlės moters laišakai, 1820–1825 m. rašyti britų kolonijinei valdžiai Keiptaune, Pietų Afrikoje. M. Włodarczyk pastebi, kad peticijos atskleidžia daug informacijos apie rašiusiąją. Tai ji vadina laidžiuoju žanru (*leaking genre*). Recenzentė čia pridurtų, kad šį reiškinį minėjo ir Torunės universiteto istorikas W. Chorążyczewskis: „Yra daug tokių tekstų, kurių autoriai išreiškia save, savo požiūrį į pasaulį, savo vertybes, nors šie tekstai ir yra oficialūs. Tai pasakytina ne tik apie teismų liudijimus, suplikas, testamentus, bet ir apie gyvenimo aprašymus, pridedamus prie oficialių prašymų.“¹⁷

Lietuvos skaitytojus tikrai sudomins recenzuojamame leidinyje viintelės lietuvaite Aurelijos Tamošiūnaitės straipsnis *Ego-documents in Lithuania: Orthographic identities at the turn of the twentieth century* (p. 225–242). Aptarusi situaciją trikalbėje XIX–XX a. pradžios Lietuvoje ir paminėjusi caro valdžios inicijuotą lietuviškos spaudos draudimą lotyniškais rašmenimis, autorė analizuoja 1894–1939 m. lietuvių emigrantų laiškus, rašytus artimiesiems gimtinėje. Tai vienas iš daugelio staipsnių, kuriuose ši autorė nuosekliai tiria *AKdb*¹⁸ renkamus duomenis. Kaip pagrindinis tyrimo objektas pasirinkta grafika. Atkreipiamas dėmesys, kad kurį laiką gyvavo trys rašybos variantai: 1) senoji rašyba, būdinga maldaknygėms (kuriai būdingi lenkiško pavyzdžio *sz*, *cz* digrafai ir kt.), 2) laišakai, rašyti lietuviškai, bet kirilica ir 3) modernesnis, Jono Jablonskio gramatikoje (1901) kodifikuotas rašybos variantas, būdingas vėlesniam laikotarpiui. Kiekybiniai tyrimai parodė, kad remiantis rašyba išskiriamos

16 Landert, Daniela, Jucker, Andreas H (2011). Private and public in mass media communication: From letters to editor to online commentaries. In *Journal of Pragmatics* 43.1422-1434, arba internete [žiūrėta 2016 gegužės 5 d.] <<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378216610003504>>.

17 Chorążyczewski W., Rosa A. Metodologiniai lietuviškųjų egodokumentų paieškos aspektai lenkišku požiūriu. In *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amiuje*. Sud. A. Pacevičius. Vilnius, 2013, ISBN 9786094591983, p. 27–45.

18 *AKdb*, prieiga internete [žiūrėta 2016 05 05] <<http://www.musulaiskai.lt/>>. A. Tamošiūnaitės tyrimai skelbti *Archivus Lithuanicus* ir kituose leidiniuose.

trys rašiusiųjų grupės: gimusiųjų iki 1880 m., tų, kurie gimė 1880–1895 m., ir jaunesnių žmonių. Pirmai grupei būdinga senoji rašyba, antrajai atstovaujantys jaunesni žmonės geba keisti savo įpročius, jauniausieji mintis reiškia naudodami tik naująją ortografiją.

Straipsnių rinkinys baigiamas kalbos istorikės Lauros Wright tyrimu *The language of slaves on the island of St Helena, South Atlantic, 1682–1724* (p. 243–276). Remdamasi Šv. Elenos salos Pietų Atlante teismo raštuose perpasakotos vergų kalbos fragmentais (seniausi užfiksuoti vergų kalbos atvejai) mokslininkė pabandė atkurti įvairiakalbę to meto situaciją. Vergai bendravo kreoline kalba ir anglų kalbos atmaina. Mokslininkės tirtuose raštuose apie vergus žinių rasta mažai, yra žinomi tik jų vardai, kurie ir analizuojami bei lyginami su tipiniais to meto Londono vardais.

Istorinė sociolingvistika gyvuoja tik tris dešimtmečius. Tačiau pasaulyje jos tyrimų ir tokių publikacijų sparčiai daugėja. Džiugina tai, kad jau randasi lietuvių tyrėjų atliktų istorinės sociolingvistikos tyrimų¹⁹, kurie puikiai papildė lietuvių istorikų darbus egodokumentikos baruose. Sveikintina, kad lietuvių egodokumentai pristatyti prestižiniame tarptautiniame leidinyje, kuris čia buvo apžvelgtas.

19 P.vz., *Archivum Lithuanicum* publikuoti Giedriaus Subačiaus, Aurelijos Tamošiūnaitės, Jurgitos Venckienės tyrimai.